

Міжнародної науково-практичної конференції
«УКРАЇНА У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРОСТОРИ»
16-18 червня 2021 року, м. Одеса

Федорова А. І.

канд. істор. наук, доцент
старший викладач кафедри історії та етнографії України
Державний університет «Одеська політехніка»
(Одеса, Україна)

**РЕАКЦІЯ НА СМЕРТЬ СТАЛІНА СЕРЕД СТАРООБРЯДЦІВ
ІЗМАЇЛЬЩИНИ**
(за документами Мазаракіївського архіву)

Весь світ сколихнула масова істерія в КНДР наприкінці 2011 р., що відбулася після смерті Ким Чен-Іра. Але подібна ситуація спостерігалася і в Радянському Союзі після смерті Й. В. Сталіна 5 березня 1953 р., звістка про що надійшла наступного дня. Люди були в розпачі, не знали чого очікувати після смерті Й. В. Сталіна, як реагувати, побоювались, що стане ще гірше, почнеться війна. Деякі остерігалися покарань за «неправильне вираження горя», адже реагувати на смерть «вождя народу» необхідно було «правильно» – «заразний» плач, відмова від їжі, питва, навіть самогубства віталися. За проявами скорботи пильно стежили скрізь: і на підприємствах, і в закладах освіти, і в релігійних установах тощо.

Проблема сприйняття смерті Сталіна різними верствами населення вже ставала предметом досліджень [3]; в представленій роботі на основі документів Мазаракіївського архіву (*винайдений у 2014 р. в м. Кишинів у мішках на території старообрядницької церкви; наразі продовжується робота щодо його систематизації*) розглянемо як реагували на смерть Й. В. Сталіна старообрядці Ізмаїльщини.

6 березня 1953 р. о 10 годині ранку, після отримання звістки про смерть Й. Сталіна, ізмаїльський благочинний Сухов Ісидор, секретар благочинія Надьожний Гавриїл, священники Морозов Петро та Белов Кондрат прийшли до уповноваженого у справах релігійних культів по Ізмаїльській області М. П. Костандогло «висловити свої почуття та біль щодо несподіваної та передчасної смерті Йосифа Віссаріоновича Сталіна». Однак з уповноваженим не зустрілися, тому вилили своє співчуття перед секретарем уповноваженого. Наступного дня, 7 березня, І. Д. Сухов знову прийшов до уповноваженого, щоб особисто висловити співчуття, а також доповісти, що Кілійська громада обрала собі в м. Вилкове кандидата у священники Сараєва Акіма Леонтійовича [1, арк. 15]. Коли М. П. Костандогло запитав, які ще питання маєте, І. Сухов зазначив, що поступила пропозиція відвідати м. Рені задля сповідування та причастя декількох бабусь.

Але про інші справи, окрім смерті «Великого вождя», думати в цей період не можна було. Про це свідчить реакція уповноваженого (зі слів І. Сухова): «Ви не спитали як вам поступити в Ці дні зі своїми старообрядницькими громадами, про що запитати Єпископа Іосифа Кишинівського (*в безпосередньому підпорядкуванні якого знаходився І. Сухов. – А.Ф.*), які від нього будуть вказівки..., а Ви запитуєте про Рені» [2, с. 533–535]. Зі слів секретаря Г. Надьожного, М. П. Костандогло висловився більш жорстко: «Коли вся країна плаче, Ви не турбуєтесь про своїх підданих, і на кого Ви їх залишаєте – Ви ховаєтесь в кущі. За такий ваш вчинок вас потрібно перемістити з

Міжнародної науково-практичної конференції
«УКРАЇНА У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРОСТОРИ»

16-18 червня 2021 року, м. Одеса

приходу. А на місце ваше буде Надъожний» [2, с. 561]. Також уповноважений зажадав від І. Сухова письмового пояснення щодо особистого ставлення до смерті Вождя. Благочинний через хвилювання не міг самостійно підготувати доповідь, тому звернувся по допомогу до секретаря. Отже, ми спостерігаємо, як загострюється ситуація, як псуються відносини благочинного з уповноваженим.

Після зустрічі з М. П. Костандогло, І. Сухов іде на переговорний пункт, щоб зв'язатися з єпископом Іосифом, однак через перевірку лінії зв'язку зробити це вдалося лише о 22 годині. З'ясувалося, що єпископ ще 5 березня послав в благочиніє телеграму з вказівкою «помолитися о здоров'ї Вождя», але вони її не отримували. Як виявилось, поштар по дорозі загубив телеграму, сам розписався на відривному корінці, підробивши підпис І. Сухова [1, арк. 15].

7 березня о 23 годині І. Сухов отримав телеграму від єпископа Іосифа про смерть вождя та подальші дії. Щоб не наражати себе знову на гнів уповноваженого, І. Сухов звітує про кожний крок. Вже зранку 8 березня доповідає про отримані вказівки. Після цього копії телеграми єпископа були надіслані в усі приходи – і знов таки про цей крок наступного дня рапортується.

8 березня І. Сухов після служби офіційно звернувся до вірян з промовою (наводимо її повністю): «Православные христиане! В настоящее время мы переживаем неизлечимую скорбь и боль нашего сердца по поводу смерти нашего любимого отца и друга и Вождя Иосифа Виссарионовича СТАЛИНА, благодаря его солнечному просвету мы удостоились освободиться от ига фашистского гнета, но постигла на нас неожиданная и безвременная смерть Иосифа Виссарионовича СТАЛИНА, которое отражается на весь честный трудолюбивый народ. А поэтому прошу Вас, как пастырь нашей старообрядческой общины, еще теснее сплотиться вокруг нашей Советской счастливой страны и потрудится и впредь на благо нашей миролюбивой Родины» [1, арк.16, 80; 2, с. 537]. Ця промова була надіслана 24 березня 1953 р. і до Москви.

Деякі громади в ці траурні дні на знак скорботи вивішували знамена в церкві та власних господарствах [2, с. 553, 555]. У всіх релігійних приходах правління громади разом зі священниками брали участь в мітингах в день поховання Сталіна, після чого здійснювали релігійний обряд з приводу поховання Й. В. Сталіна [1, арк. 74, 77, 78; 2, с. 535, 539, 541, 545, 553, 555, 559]. 9 березня о 12 годині в Никольській церкві м. Ізмаїл, де служив І. Сухов, був здійснений релігійний обряд та громада віддала останню шану «любимому Вождю». Після цього були розіслані телеграми у всі приходи з вимогою негайно телеграфувати в благочиніє про свої почуття щодо смерті Великого Вождя. Першими відгукнулися три священники: Морозов П. з м. Кілія, Тупікін П. з с. Василівка та Кірсанов М. з с. Муравлівка [1, арк. 15 зв.]. Священник Свято Парасковійської церкви с. Карячка Смирнов А. доповідав, що отримав дозвіл місцевої влади після мітингу бити у дзвони похоронним провадженням: після загальних зборів почали дзвонити, в церкві зібралось близько 150 осіб, здебільшого жінки та дівчата, була відслужена коротка панахида, висловлена промова до народу, як зазначалося «згідно з тим, що було приписано в телеграмі», а також висловлені співчуття телеграмою перед Московською архієпископією [1, арк. 69]. Тобто діяли в основному згідно «протоколу», усіяко зовнішньо проявляючи велику скорботу. Старообрядницька громада м. Кілія разом зі священником Морозовим П. також

Міжнародної науково-практичної конференції
«УКРАЇНА У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРОСТОРИ»

16-18 червня 2021 року, м. Одеса

висловлювала глибоке співчуття щодо смерті Вождя Йосифа Віссаріоновича Сталіна та повідомляла, що помолились п'ятнадцять поклонів з побажанням вічного покою [1, арк.79].

Після похорон всі релігійні громади активно телеграфують до благочинія [1, арк. 71–78; 2, с. 539, 543, 545, 549, 551]. Здебільшого це були тексти-кліше, наприклад: с. Анновка – «община несет великую скорбь дала клятву еще теснее сплотиться вокруг сердца партии хранить в сердцах славу товарища СТАЛИНА» [1, арк. 78; 2, с.539]; м. Вилкове, Різдяна церква – «верующии глубоко тронуты о величайшем событии преждевременной смерти дорогого и мудрого Вождя Советской и необъятной страны и всего прогрессивного человечества Иосифа Виссарионовича гения человечества. Имя Великого СТАЛИНА остается в сердцах верующих преданных своему дорогому Вождю на бесконечную память в чем и обещаемся еще теснее сплотиться вокруг Советского Правительства и Коммунистической Партии будем трудиться на благо нашей любимой родины и стоять за мир во всем мире» [1, арк.76; 2, с. 549].

Докладно про всі свої дії, заходи звітує і Сухов І. Д.: 11 березня перед уповноваженим Костандогло М. П.; 13 березня – єпископом Кишинівським та тимчасово Ізмаїльським Іосифом [1, арк. 15–15 зв.; 2, с. 533-535].

Отже, старообрядці Ізмаїльщини, як і вся країна, знаходилися в скорботі. Всі дії в цей період узгоджувалися з єпископом, про всі заходи релігійні громади доповідали благочинному, той, своєю чергою, уповноваженому у справах релігійних культур Костандогло М. П., в єпископію та архієпископію. Уповноважений пильно слідкував, щоб все відбувалося «за протоколом». У ці часи ізмаїльський благочинний І. Сухов майже не лишився посади, оскільки посмів думати «в такі складні для країни часи» про якісь інші справи.

Будемо сподіватися, що ми живемо в демократичній країні, і такі жахіття й острахи, навіть після смерті «тирана», не повернуться в наше суспільство.

Список використаних джерел:

1. Архів Кишинівської єпархії РПСЦ (Мазаракіївський архів). Спр. о. Симеона Деткова, копії тел. та відомості під час смерті І. В. Сталіна та інші папери, отримані Ізмаїльським благочинієм, в червні та липні місяці 1953 р. 110 арк.
2. Там само. Спр. Благочинний протоієрей Ісидор Сухов (січень 1947 – січень 1961). 600 с.
3. Як українці реагували на смерть Сталіна. Розсекречені спецповідомлення МГБ. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2018/03/6/152176/>; Жанна Лазоришин. Сприйняття киянами смерті Сталіна: конструювання офіційної версії і творення історичної пам'яті очевидців. 05.03.2012. URL: <https://uamoderna.com/md/136-stalin>; Дмитрий Чернышев (mi3ch). Правильная скорбь. 2019-03-05. <https://mi3ch.livejournal.com/4428652.html>; «Фюрера я оплакивать не мог»: Как реагировали на смерть Сталина в СССР и других странах. 04.03.2019. URL: https://www.znak.com/2019-03-04/kak_reagirovali_na_smert_stalina_v_sssr_i_drugih_stranah; Как Церковь отреагировала на смерть Сталина. URL: <https://zen.yandex.ru/media/trickster/kak-cerkov-otreagirovala-na-smert-stalina-60470241b8613c1dbb0053d1> та ін.